

Regionální funkce I. část

PhDr. Marie Šedá
metodik.knihovna@gmail.com

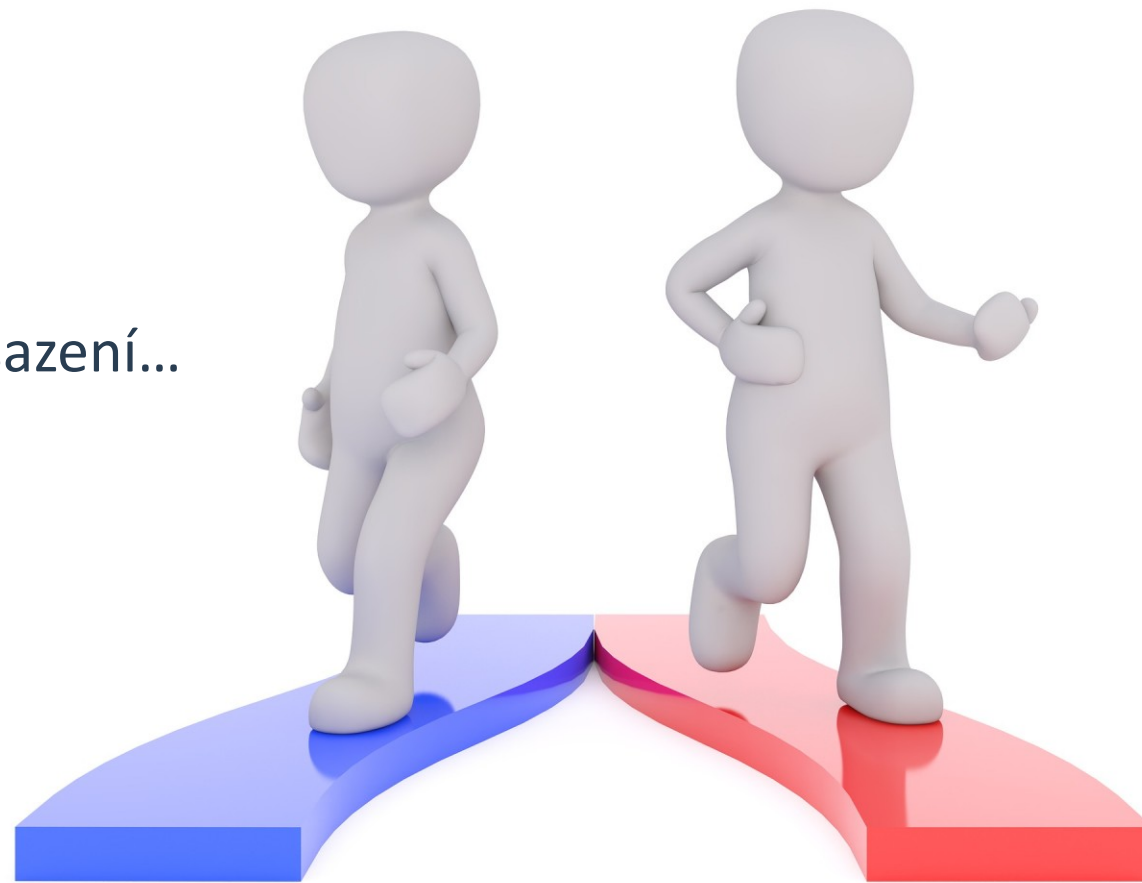

Od tradičního knihovnictví ke komunitním knihovnám

- Cíl komplexního systému knihovnictví
 - Služby všem bez rozdílu
 - Dostupnost 7/24
 - Prostředí, budovy, zařízení
 - Světové zkušenosti
 - Sdílení praxe

Ohlédnutí do historie

- **Zákon č. 430/1919 Sb.**
 - povinnost zřídit knihovnu
 - čítárny a hudební oddělení
 - služby po národnostní menšiny
 - finance na knihovnu a personální obsazení...
- **Zákon č. 53/1959 Sb.**
 - žádná standardizace
- **Zákon č. 257/2001 Sb.**
 - základní rozsah služeb
 - povinné a fakultativní
 - nestanoví standardy

Počátky knihoven u nás

- **Začátek – sbírky rukopisných knih ve středověku**
 - Knihovny klášterní, zámecké, měšťanské
 - Úzký okruh uživatelů
- **Doba vlády Marie Terezie**
 - Osvícenství, šíření vzdělanosti
 - Zpřístupnění Veřejné c.k. univerzitní knihovny 1773
- **První veřejné čítárny a půjčovny**
 - Především pro německé měšťanstvo a úředníky
- **Soukromé knihovny české inteligence**
 - Pro české vzdělávací cíle
- **Školní a spolkové knihovny v menších městech a obcích**
- **Knihovny čtenářských spolků a společností**
 - Nejblíže k veřejným knihovnám

VÝVOJ KNIHOVEN

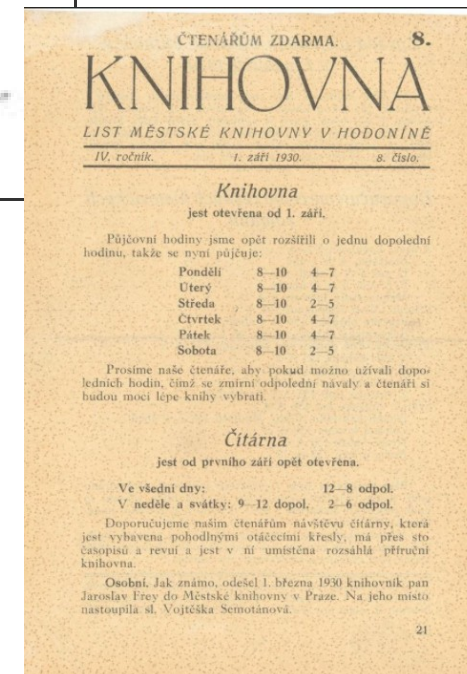
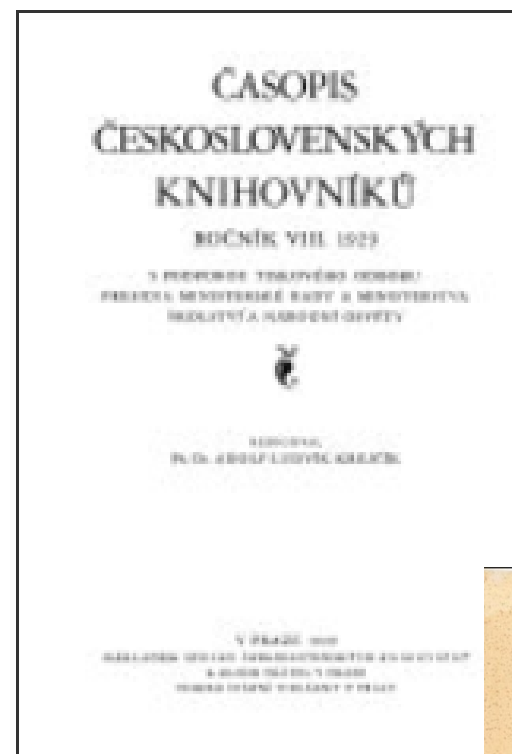
Sledování a evidence

- Díky tomu známe vývoj knihoven
 - Data o knihovnách
 - Knihovnické statistiky
 - Systematický sběr
 - Evidence dat před 1. KZ
 - Dobový tisk
 - Knihovnická periodika

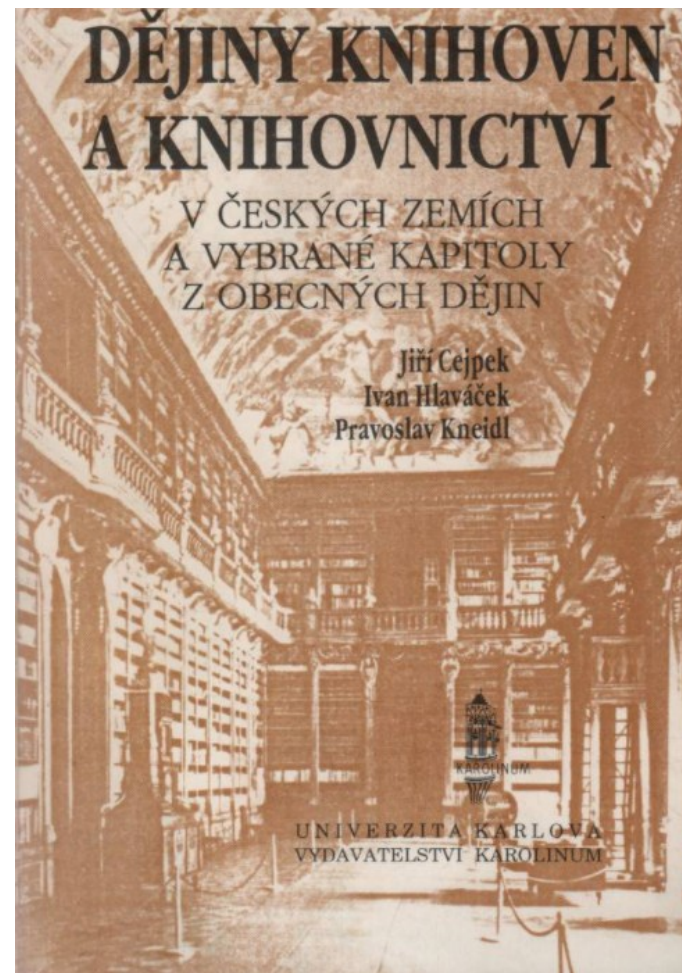
Další literární prameny

- Kromě statistických dat jsou významné i literární prameny
 - články v časopisech a sbornících, které nejrychleji reagují na vývoj a změny v oblasti knihoven a knihovnictví
- Po zavedení 1. knihovnického zákona
 - periodika *Kniha*, *Knihy a knihovny*, *Časopis československých knihovníků*.
 - později časopis *Čtenář* (vychází dodnes),
 - *Z knihovnické praxe* (pro region severní Moravy),
 - *Duha* (pro jihomoravské knihovny s celostátním přesahem)

Spolupráce knihoven

- Změny podle společenské situace a podle legislativy
 - Změny knihovnických zákonů
- Regionální funkce knihoven
 - Jeden z modelů spolupráce knihoven
 - RF uzákoněny v roce 2002

Legislativní ukotvení

1. knihovnický zákon 1919

- 430/1919 Sb.
- Zákon o veřejných knihovnách obecních

2. knihovnický zákon 1959

- 53/1959 Sb.
- Zákon o jednotné soustavě knihoven

3. knihovní zákon 2001

- 257/2001 Sb.
- Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb

Knihovní x knihovnický

Knihovní

Knihovní **fond**, knihovní **jednotka**, knihovní **katalog**, knihovní **system** (knihovnický systém – nespr.), **automatizovaný** knihovní **system** (automatizovaný knihovnický systém – nespr.), knihovní **procesy** (knihovnické procesy – nevh.), automatizace knihoven (**automatizace** knihovnických **procesů**; automatizace knihovnických procesů – nespr.), knihovní **služby** (služby knihoven; knihovnické služby – nespr.), knihovní **budova**, knihovní **sklad**, knihovní **depozitář**, knihovní **regál**, knihovní **nábytek, zařízení a vybavení** knihoven (knihovní zařízení a vybavení – zř.), knihovní **technika** (např. počítače či tiskárny) *vs. knihovnická technika – viz níže*, **síť** knihoven (knihovní síť), knihovní **řád**, knihovní **zákon** (knihovnický zákon – zast., nespr.), **konsorcium** knihoven (knihovní konsorcium), knihovní **spolek** (pokud jsou jeho členy pouze knihovny, nikoli knihovníci, je to méně časté než knihovnický spolek), **praxe** knihoven (knihovní praxe) *vs. knihovnická praxe – viz níže*, **statistika** knihoven (knihovní statistika – zř., knihovnická statistika – nespr.) *vs. knihovnická statistika – viz níže*, **akce** knihoven (knihovní akce) *vs. knihovnické akce – viz níže*, knihovní **rada** (avšak Ústřední knihovnická rada ČR)

Knihovnický

Knihovnické **vzdělávání**, knihovnické **vzdělání**, knihovnický **kurz**, knihovnická **konference**, knihovnická **škola**, knihovnické **zkoušky** (pro získání kvalifikace knihovníka), knihovnický **spolek**, knihovnický **svaz**, knihovnické **sdružení**, knihovnická **asociace**, knihovnický **časopis**, **veřejné** knihovnické **a informační služby** (pojem se užívá, pokud je citován knihovní zákon), knihovnická **práce**, knihovnická **praxe** (např. dlouholetá praxe knihovníka nebo praxe v oboru knihovnictví) *vs. knihovní praxe – viz výše*, knihovnická **technika** (hist.; ve smyslu "technickoorganizační stránky knihovnické práce" nebo "technických prostředků knihovnické práce" ¹) *vs. knihovní technika – viz výše*, knihovnická **etika**, knihovnické **standarty**, knihovnická **statistika** (statistika v oboru knihovnictví) *vs. knihovní statistika – viz výše*, knihovnické **akce** (ve smyslu akcí pořádaných pro knihovníky nebo akcí v oboru knihovnictví) *vs. knihovní akce – viz výše*, knihovnický **referent** (hist.), knihovnický **instruktor** (hist.)

PRVNÍ KNIHOVNICKÝ ZÁKON

1919

- Rok 1919 byl pro české knihovnictví velmi zásadní. Rok od vzniku Československé republiky byl připraven a prosazen první knihovnický zákon - „**Zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních.**“
- 22. července 1919 přijali poslanci Revolučního národního shromáždění zákon o veřejných knihovnách. Podle normy musela každá obec zřídit a provozovat takovou instituci. K literatuře se tak dostávali i ti, kteří si nemohli dovolit za knihy utrácet. Tím české země vykročily ke knihovnické mocnosti světa, kterou dodnes jsme.
- Zákon o veřejných knihovnách obecních vycházel v přístupu k budování a spravování knihovní sítě z anglosaského a skandinávského modelu. Povinnost zřídit knihovny připadla obcím, které se také měly postarat o peníze na jejich provoz.

Nařizovací forma

- Nařizuje politickým obcím, aby "na doplnění a prohloubení vzdělanosti všech vrstev národa zřizovaly veřejné knihovny s četbou vzdělávací, naučnou i zábavnou, která má skutečnou hodnotu".
- Je stručný, má 12 paragrafů.
- Nařizoval zřízení veřejné knihovny v každé malé obci či městě, aby tak byla zabezpečena možnost přístupu k literatuře i těm nejokrajovějším skupinám obyvatelstva.
- Uplatněním této zásady je první knihovnický zákon jedinečný.

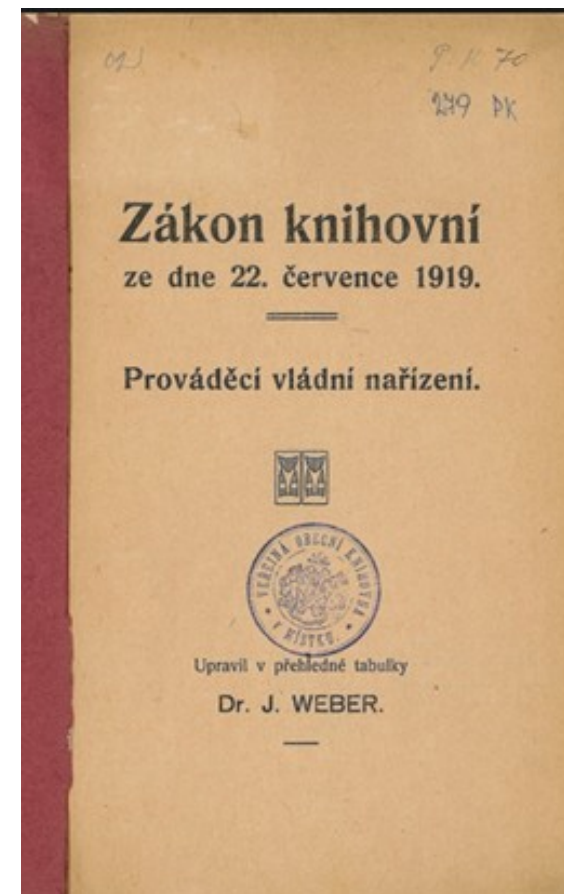

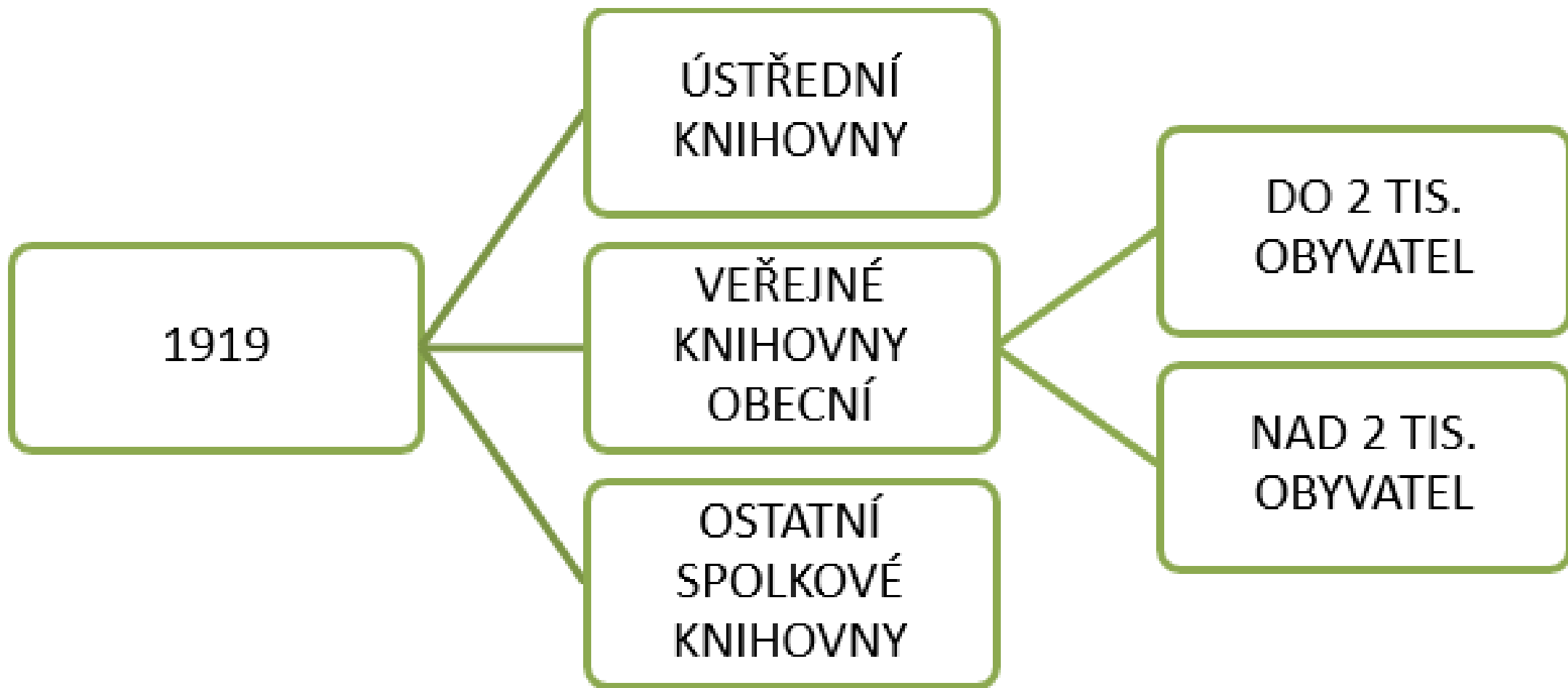
Prováděcí nařízení

- prováděcí nařízení z 5. listopadu 1919
- V článku 17 (k § 3 knihovnického zákona) se veřejným knihovnám obecným nařizuje: *„Dozírat na knihovny v ústavech obecních, sirotčincích, vyučovacích ústavech, útulcích, chudobincích, chorobincích, nemocnicích, strážnicích policejních a hasičských a jiných. Tyto knihovny, (až na nemocniční), zásobují se četbou pomocí knihovny veřejné. Veřejné knihovny mohou půjčovati těmto ústavům kolekce knih...“*
- Zajímavá je XII. kapitola **Nařízení**.
 - Zde můžeme vysledovat **zárodky regionálních funkcí knihoven**; tato kapitola určitým způsobem rozšiřuje působnost zákona o povinnost **zřizování ústředních knihoven v krajích (župách)**. **Hlavním úkolem ústředních knihoven je zapůjčování kolekcí četby obecním knihovnám v kraji (župě) formou tzv. přenosných knihoven na dobu dvou měsíců. Knihovník ústřední knihovny má být zároveň odborným rádcem obecním knihovnám.**
 - Dnes tyto úkoly plní metodici na regionální, krajské i národní úrovni.

Prováděcí nařízení

- V prováděcím nařízení z roku 1919 je kromě množství jiných otázek řešena i otázka sběru statistických dat či dozoru nad nově vznikajícími knihovnami.
- Odpovědnost je přidělována podle typu knihoven.
- I tato činnost – tedy sběr statistických dat – patří do **souboru činností vykonávaných v rámci dnešních regionálních funkcí.**
- **1. KZ se zabýval veřejnými knihovnami.**

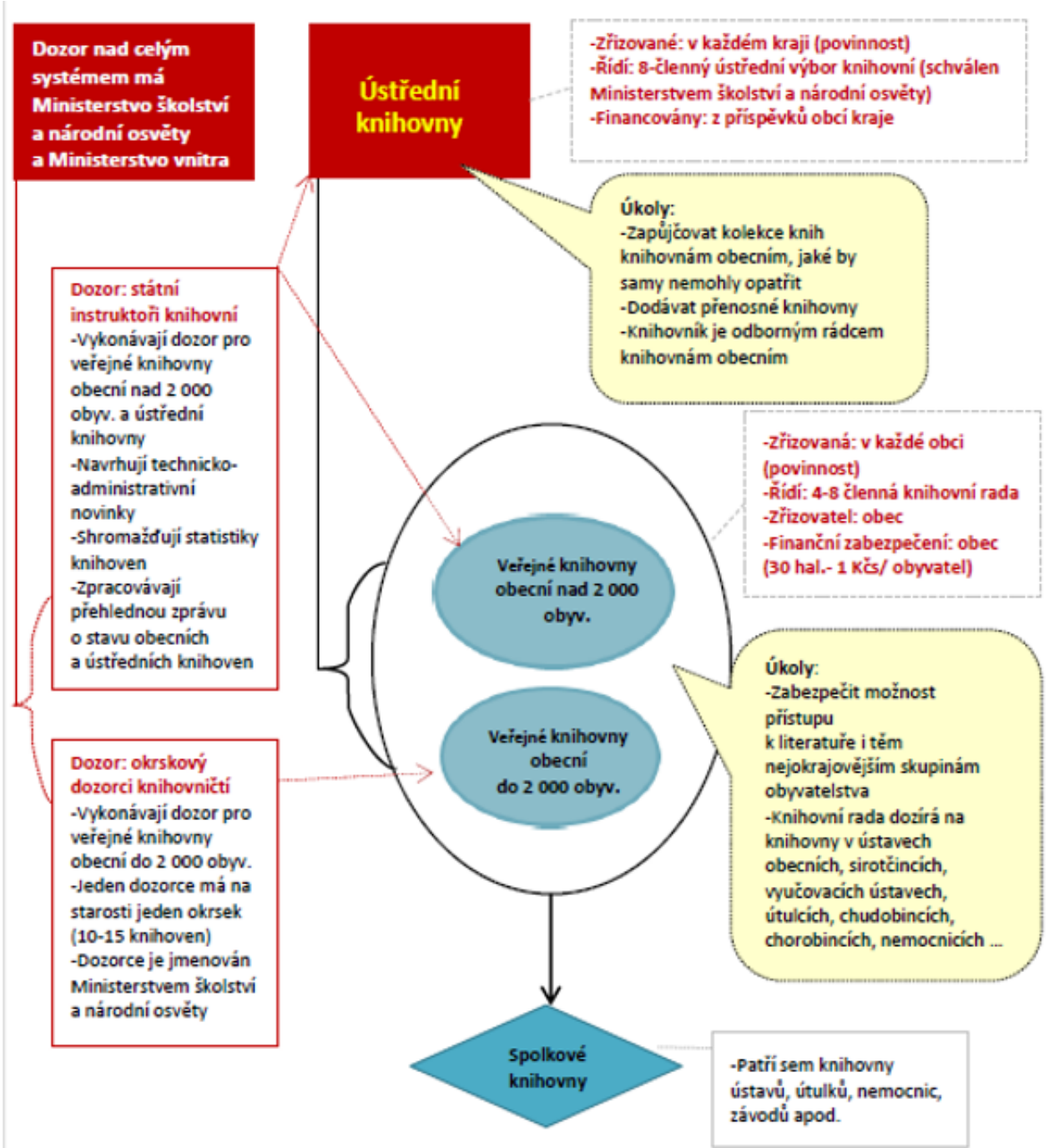

Dozor nad knihovnami

- Podle velikosti obce
- Obce do 2000 obyvatel
 - Dozorovali ji okrskoví dozorcí
 - Kontrolovali činnost knihoven a dodržování předpisů
- Obec nad 2000 obyvatel
 - Knihovna „vyšší kvality“
 - Dozoroval ji státní instruktor
 - Šířil novinky o oboru
 - Shromažďoval statistická data

Význam 1. knihovnického zákona

- Vybudování husté sítě knihoven bylo prvním a nutným předpokladem pro to, aby mezi nimi mohly vznikat **vazby a vztahy spolupráce**. Ať už měl první knihovnický zákon jakékoli nedostatky, byl na svou dobu velmi pokrokový.
- Půjčováním přenosných knihoven – v dnešní terminologii „výměnných souborů“, byl vytvořen zárodek budoucí **meziknihovní výpůjční služby**.
- Zřizováním ústředních knihoven se kladly základy **metodické pomoci** velkých knihoven malým.
- **Regionální funkce knihoven jsou praxí zavedenou již prvním knihovnickým zákonem výrazně inspirovány.**

DRUHÝ KNIHOVNICKÝ ZÁKON

Jednotná síť knihoven

- V roce 1952 vyšla směrnice Ministerstva informací a osvěty č. 69 327/51 nazvaná „**Směrnice o spolupráci knihoven všech druhů**“, podle které je po dohodě s ústředními orgány zavedena **jednotná síť knihoven**.
- **schváleno Národním shromážděním ČSR 9. července 1959**

Pozitiva 2. knihovnického zákona

- Společenské zvýraznění významu knihoven a vzájemné funkční propojení všech typů knihoven do jednotné soustavy knihoven,
- každému občanu bylo umožněno vypůjčit si potřebnou knihu z kterékoli veřejně přístupné knihovny jednotné soustavy,
- zřízení Státní knihovny ČR umístěné na vrcholu hierarchie,
- vzájemnou spolupráci knihoven,
- odborné vzdělávání knihovníků,
- vznik Ústřední knihovnické rady.

CENTRALIZACE

KOOPERACE

KOORDINACE

Síť lidových knihoven

Síť školních knihoven

Síť vědeckých knihoven

Síť knihoven ROH

Síť technických knihoven

Síť knihoven Akademie věd

Síť zdravotnických knihoven

Síť knihoven ozbrojených sil

Další sítě knihoven...

Spolupráce knihoven

- na vertikální i na horizontální úrovni
- knihovny v síti postavené na stejné hierarchické úrovni navzájem spolupracovaly
- **Krajské a okresní knihovny** byly ze zákona **středisky metodické pomoci** pro všechny níže postavené knihovny ve své síti.
- Každá síť měla svou **ústřední knihovnu**, která byla touto funkcí pověřena.

Meziknihovní výpůjční služba

- vyhláška ministerstva školství a kultury č. 51/1963 ze dne 25. června 1963
 - o evidenci knihoven jednotné soustavy,
 - evidence fondu, čtenářů a výpůjček
 - o meziknihovní výpůjční službě,
 - pravidla MVS
 - o přednostním právu knihoven při získávání literatury, časopisů a jiných sbírkových materiálů.

Problémové okruhy a řešení

STAV NEPROFI KNIHOVEN

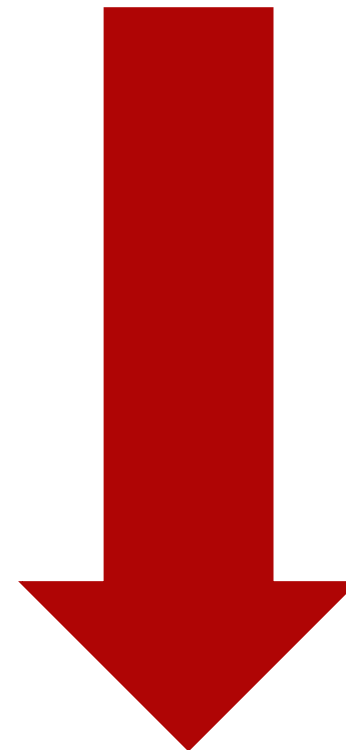
- Nemožnost plnit funkce bez metodického vedení
- Jasně stanovená a daná pravidla

60. LÉTA A STŘEDISKOVÝ SYSTÉM

- Experiment v Severomoravském kraji
- Budování celostátního systému střediskových knihoven
 - Plán pětiletky 1966-1970
- Profesionalizace obecních knihoven v perspektivních obcích
 - => střediskové knihovny

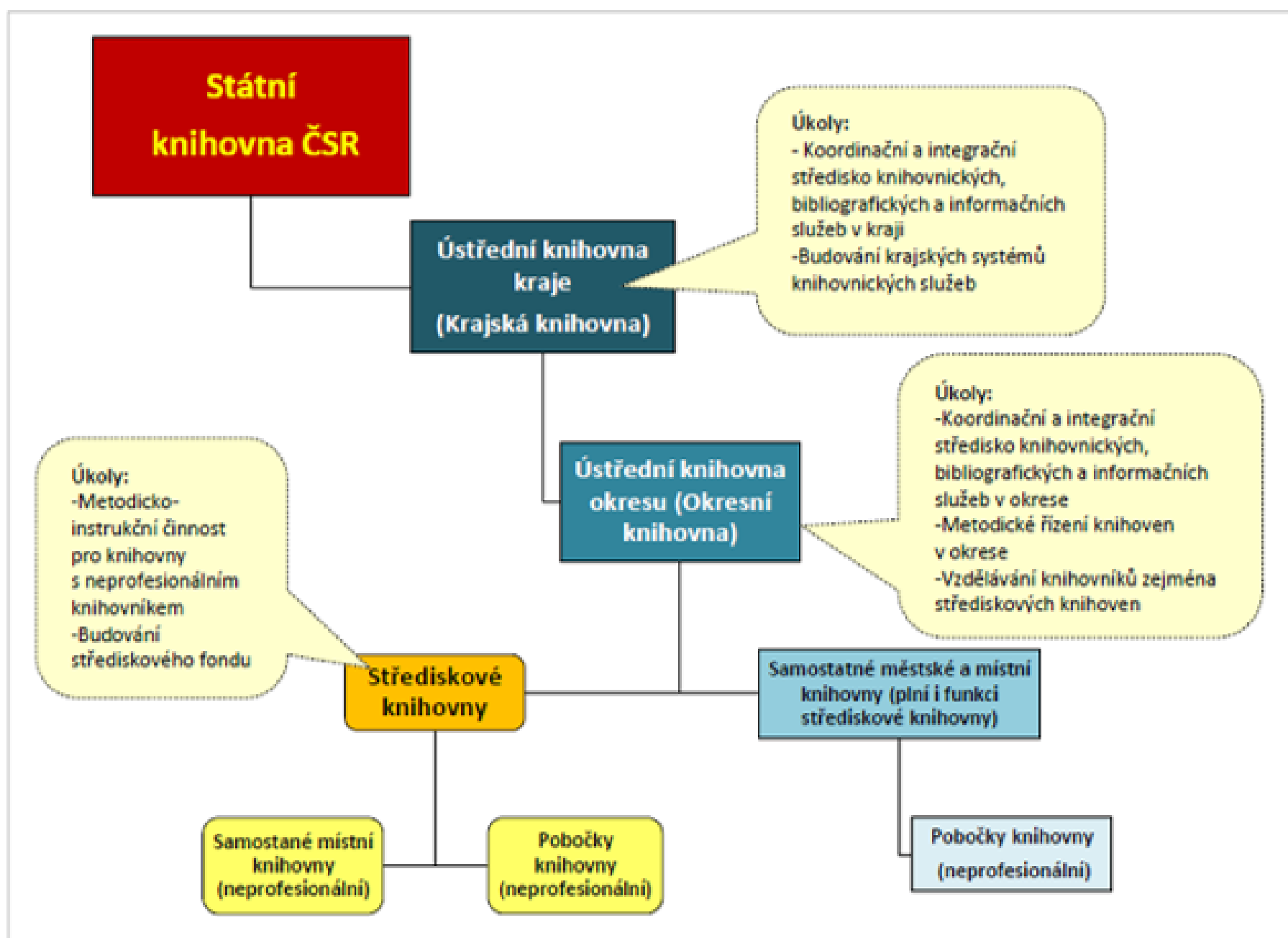
Střediskový systém

- **Středisková knihovna**
 - Metodická i odborná pomoc menším (neprofesionálním) knihovnám
 - Sdružené prostředky z obcí – vytváření „střediskového fondu“
 - Výměnný (cirkulační) fond
- **Okresní měřítko, krajské měřítko**
 - Širší spolupráce
 - Okresní knihovny jako ústřední, řídicí činnost knihoven v okrese
 - Na krajské úrovni byla ústřední knihovnou státní vědecká knihovna

Výhody střediskových systémů

- efektivnější využití finančních prostředků
- odstranění duplicity některých odborných prací
- vyšší odbornost knihovnické práce
- dostupnost kvalitních služeb a literatury i pro uživatele malých knihoven

Konec střediskového systému

- Tento model spolupráce v síti lidových knihoven fungoval až do roku 1990.
- Zákonem České národní rady č. 425/1990 Sb. ze dne 9. 10. 1990 o okresních úřadech byla okresním úřadům časově omezena zřizovatelská práva ke knihovnám pouze do 31. 12. 1992, tím byla zahájena tzv. „*transformace okresních knihoven*“.

Literatura

- *Koncepce.knihovna.cz* [online]. Praha, 2021 [cit. 2021-05-26]. Dostupné z: <https://koncepce.knihovna.cz/>
- KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2019. ISBN 978-80-7051-250-0.
- Ministerstvo školství a kultury. Vyhláška Ministerstva školství a kultury č. 51 ze dne 25. června 1963 o evidenci knihoven jednotné soustavy, o meziknihovní výpůjční službě a o přednostním právu knihoven při získávání literatury, časopisů a jiných sbírkových materiálů. In: Sbíрка právních předpisů [online]. 1963, částka 30, s. 209-212.
- Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919, č. 607 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních. Informace pro knihovny [online].
- Studijní texty. *Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě* [online]. Ostrava: MSVK, 2019- [cit. 2021-7-22]. Dostupné z: <https://www.svkos.cz/pro-knihovny/studijni-texty/>
- Zákon o veřejných knihovnách obecních č. 430/1919 Sb. a navazující předpisy. *Informace pro knihovny* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2015- [cit. 2021-07-27]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc

Regionální funkce I. část

PhDr. Marie Šedá
metodik.knihovna@gmail.com

